

Vad är orf/smittsamt munekssem?

Orf är en sjukdom hos får, getter och en del andra djur (kameler, myskoxar, renar m fl). Även människor kan smittas. Orsaken till sjukdomen är ett virus (parapox/orfvirus), som infekterar celler i fårets hud. Virus kommer in via små sår eller skador, förökar sig i hudceller och ger upphov till rodnader, vätskefyllda blåsor och sårskorpor. Ofta är det unga lamm som drabbas, särskilt i området runt mun och näsborrar. Smittan kan lätt spridas till tackornas juver och ställa till stora problem; lammen hindras från att dia och tackan kan få juverinflammation. Andra ställen på fårens kropp kan också drabbas, t ex pung och klövområdet.

Hur smittar det? Var finns smittan?
Sårskorporna på ett orfsmittat får innehåller en stor mängd virus, som kan spridas till omgivningen; ströbädd, foder, foderhäckar mm. Smittan kan därmed föras vidare till friska får från omgivningen eller genom direkt kontakt med smittade får. Smittade får utan symtom kan i vissa fall också sprida smitta.

Hur länge överlever viruset?

Orfvirus kan överleva länge i fårens omgivning. Om det är torrt kan virus överleva i månader eller t o m flera år. Om det är kallt och fuktigt förkortas virusets livslängd. Viruset kan avdödas av de flesta desinfektionsmedel. För att desinfektionen ska vara effektiv är det nödvändigt att först göra en noggrann mekanisk rengöring.

Blir fåren immuna efter sjukdomen?

Oftast läker såren inom 6 veckor. Får som blir smittade bygger upp immunitet men den är inte långvarig. Efter 1-3 år kan de insjukna på nytt. Såren blir då mindre och läker snabbare, oftast inom 2 veckor. Det är märkligt att trots att fårets kropp svarar kraftfullt på virusinfektionen med hela det komplicerade immunsystemet, så kvarstår immunskyddet endast en begränsad tid och orfviruset kan återigen infektera fåret och ge upphov till sjukdomssymtom. Forskare anser att detta beror på att de infekterade hudcellerna programmeras av virus att störa det immunologiska och inflammatoriska försvaret.

Varför drabbas lammen av symtom?

Lammen drabbas eftersom de inte har stött på smittan förut och för att deras immunförsvar är sämre utvecklat än de vuxna fårens. Trots att tackorna kan ha immunitet mot orf är lammen inte skyddade. När det finns många lamm samtidigt kan virus lätt förökas och nedsmittningen av fårhuset blir större.

Hur lång är inkubationstiden?

Hudutslagen kan ses inom 10 dagar efter infektion och efter ytterligare en vecka har sårskorpor hunnit bildas.

Hur ställs diagnosen?

Diagnosen ställs på de kliniska symtomen. Dessutom kan orfvirus påvisas t ex med elektronmikroskopi. Det finns för närvarande (på SVA) ingen testmetod för att påvisa antikroppar och kontrollera om besättningen är fri från orfvirus.

Hur hantera? Hur skyddar man fåren?

Det finns fortfarande många frågetecken när det gäller orf. Vi vet inte hur vanligt det är att svenska besättningar har orfvirus. Det är inte helt klart vilka mekanismer viruset använder sig av för att överleva i en besättning. Det är också oklart om en smittad besättning kan göra sig fri från orfvirus. Det betyder att den fårägare som inte har orfvirus i sin besättning ska tänka sig för innan han/hon köper in får från en besättning där viruset finns. Det finns risk att det inköpta fåret bär med sig virus till den nya besättningen. Att ställa det inköpta fåret i karantän tillsammans med några utslagsfår kan få en orfsmitta att visa sig utan att hela besättningen blir smittad. För en besättning som har orfvirus kan rengöring och desinfektion av fårhuset göra att virus försvinner eller att mängden virus minskar.

Generellt kan man säga att sjukdomsbilden avgörs av balansen mellan virus och immunitet. Fårets immunförsvar påverkas av stress, näringstillstånd, andra infektio-

ner, dräktighet och laktation mm. Stress kan bero på transport, trängsel, andra infektioner/sjukdomar mm.

Finns det vacciner?

Det finns kommersiella vacciner i Europa mot orf, men de har allvarliga nackdelar. Vaccinviruset är smittsamt, det kan föröka sig och spridas i besättningen, orsaka orfsymtom på fåren och öka mängden virus i fårhuset. Sjukdomen blir dock mildare än med besättningens eget virus och fördelen med vaccinationen är att det virus som finns i besättningen ger mildare symtom. Besättningar som inte har orf avråds bestämt från att vaccinera fåren. Besättningar som redan har orf i besättningen kan vaccinera som en nödlösning i vissa situationer, t ex när ett får som inte haft orf har köpts in eller om risken är stor för ett utbrott under lamningsperioden. En av svårigheterna är att hinna vaccinera lammen innan de redan har blivit smittade av en naturlig infektion.

Hur undviker man att själv bli smittad?

Människor (t ex fårägare, fårklippare, veterinärer, slaktare) kan smittas av orfvirus från får och utveckla smärtsamma eksem och sår på händerna. Oftast självläker såren inom 2 månader. Handskar och handtvätt skyddar mot infektion.

Kerstin Deverdier,

Veterinär på Virologen, SVA